

İBRANİ YASALARI VE ESKİ ÖNASYA HUKUKU ARASINDAKİ PARALELLİKLER *

*Kürşat DEMİRCİ ***

Eski İbrani Hukuku denildiğinde, pre-Musevi çağın M.Ö. 1200 öncesi) Kuzey Mezopotamya'dan, Filistin ve Mısır'a kadar uzanan bir kuşak içersinde göçebe gruplar halinde dolaşan ve belki de Apirulardan bir kol olan İbrani-Semitik yasaları akla gelmelidir. Yahudi hukuku ilk çekirdeklerini bu erken İbrani geleneğinden almışsa da, İbrani hukuku ile hem muhteva hem de tarihi olarak ayrı nitelikte görünürler. Böylece İbrani hukukunun sınırlarını eski Mezopotamya hukukunun muhtevası içinde düşünmek uygun olacaktır. Mamafih gerek İbrani yasalarının sistematik bir şekilde dökümünün yapılmamasından, gerekse varolan geleneklerin eski Mezopotamya hukuk geleneği ile mukayese edilmemesinden kaynaklanan araştırma eksiklikleri dolayısıyla çok net bir İbrani hukuku tablosu çizebilmek hiç olmazsa bugün için pek mümkün değildir. Bu eksiklik eski İbrani hukukunda görülen Mezopotamya unsurlarının bir paralellik mi yoksa bir etki mi sunduğu konusunda bilim çevrelerini muğallakta bırakmaktadır. Genel olarak düşünüldüğünde eski İbrani geleneğini yansıtan Eski Ahid'in ilk beş kitabının (Torah-Tevrat-Pentatök) Mezopotamya düşüncesi ile aynı dili konuştuğu söylenebilir. Fakat bu aynı dilin, o dönemin ortak bir Semantik zihniyete sahip oluşundan mı, yoksa net bir etkiden mi kaynaklandığı konusunda herkesi tatmin edecek birşey söylemek mümkün değildir. İbrani düşüncesinde ve hatta Yahudi dünyasında Kuzey Suriye ve Kenan geleneğinin etkide

* «Eskiçağ'da Hukuk» konulu III. Alkım Konferansları çerçevesinde 17. Nisan 1990 günü yapılan konuşmanın metnidir.

** Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Araş. Görv.

bulunduğu şüphesiz bir gerçektir, ancak bu etkinin boyutları ortak bir semantik zihniyete (hatta ortak bir arşetipe) sahip oluşu tezi ile nereye kadar geliştirilebilecektir?

Bu tip bilgi eksikliklerinin götürebileceği hatalardan kaçınmak için yapılabilecek ya da izlenebilecek en uygun yolun, sadece İbrani yasaları ile Mezopotamya yasaları arasındaki paralellikleri göstermek olacağı aşikardır.

Bu zorlukların yanında, Eski Ahid'in içersinde ilk beş kitap olan Tevrat'ın ya da Pentetök'ün farklı kaynaklar halinde* dört farklı zaman ve mekanda meydana getirildiği gözönüne alınırsa hangi Tevrat yasalarının otantik İbrani geleneği olduğu konusu da tartışmaya açık bir mesele teşkil edecektir.

İşte burada, İbrani geleneğini eski Mezopotamya geleneği ile mukayese etmenin, Tevrat'taki otantik tradisyonu belirlemede ne kadar önemli olacağı kendini göstermiş olur.

Herşeyden önce, çok genel olarak, eski İbrani yasalarının tipik bir göçebe ve Sami geleneğine bağlı olduğunu söyleyebiliriz. Sami gruplara mahsus, kabile çıkarını korumaya yönelik kavramlar bütün İbrani hukukunun temelini oluşturur. Bu sebepten do-

* Eski Ahid içersinde bulunan ve Yahudilerce en mukaddes külliyat sayılan Tevrat'ın kaba olarak dört ayrı kaynaktan teşekkül ettiği ortaya çıkarılmıştır : J (Yahvist), E (Elohist), D (tesniye), P (Rahipler).

En erken metin olan Yahvist veya J metni sentezcidir, zengin bir uslubu vardır, müşahhas ifadeler mevcuttur. Milli bir tanrı vardır. Yahweh İbrani tanrısıdır. M.Ö. 1000 yıllarına doğru tertip edilen bu metnin yazarının Tufan hadisesinden haberi olmadığını Lods göstermiştir.

E metni Tekvin'in XV. babından sonra ortaya çıkar. M.Ö. 900 civarında tespit edilmiştir. D metni Kral Josias'ın saltanatının 7. yılında (M.Ö. 622) Süleyman mabedinde bulunan dökümanla aynileştirilen ve şimdiki Tesniye kitabını oluşturan metin. P metni rahipler tarafından M.Ö. 6. yy. civarında kaydedilen metin.

Tevrat içersinde bilinen pekçok konu gerçekte bu metinlerin farklı kaynaklardan gelmesi dolayısıyla oldukça çeşitlidir. Mesela, tufan olayı Yahvist ve Rahipler nüshalarında farklı geçer. İbrahim'in soy kuşağı, Nuh'un yaşı, yaradılışın safhaları dört kaynağa göre de farklı farklıdır. A. Lods bu dört kaynağın da dokuz ayrı kaynaktan geldiğini göstermiştir. Geniş bilgi için bkz. Doç. Dr. Ö. F. Harman, Batı Kaynaklarına Göre Ahd-i Atik, «Tevrat'ın Kaynakları» böl. s. 8, 9, 10. (Basılmamış Doç. tezi, İst. 1988).

layı bedevi yasalarının temel felsefesi «göze göz», İbraniler arasında da otoriter bir yere sahiptir. Eski İbrani yasalarında hayvanların bile bazen insanlar gibi cezalandırılması, hukuk ve animizm arasındaki primitif ilişkiye atıf yaptığı gibi, böyle bir arkaik inancı korumuş olması dolayısıyla da (eski İbrani geleneği) önemlidir.

Tevrat Yasalarına Giriş :

«Eski Ahid'e uygulanan linguistik ve tarihi kritisizme bakılırsa, bugünkü sahip olduğumuz formla Pentetök (Tevrat) yasalarının çölde ve İsraililerin Filistin'e girmeden önce Moab'da Musa tarafından ilan edilen yasalarla pek alakası yoktur. Bu yasaların nihai şekline M.Ö. 586'da Nabukadnezar'ın Kudüs'ü işgalinden sonra kavuşturulduğu bilinmektedir. Bundan dolayı Pentetök ve onun içerisindeki yasalar daha sonraki dönemlerde varolan redaksiyonu yansıtırlar.»¹

Mamafih Frazer yasaların kendisi ile yasaların kodifikasyonu arasında bir ayırım yapılabileceğini kabul ederek az çok orjinal bir İbrani hukuku incelemesi yapabileceğimize açık kapı bırakmaktadır.

1) Eski Ahid terminolojinde hukuk :

Eski Ahid'de 'kanun' kelimesi yerine kullanılan kelime ilk başta 'Torah' (Tevrat)tır. Yahudilikte bu kelime Eski Ahid'in ilk beş kitabı olan Pentötök'ü belirtmek için kullanılır. Fakat kelimenin gerçek manası kanundan ziyade 'eğitme', 'rehberlik etme', ve yön anlamına gelir. Torah İsrail oğullarının gideceği 'yön'ü belirten deyimsel bir ibare gibidir.

Yine aynı anlamda İbrani literatüründe şu kelimeler kullanılır : *hukuk* mishpat (bu kelime orjinalde 'özel hüküm' veya 'karar' anlamına gelir. Çıkış XXI'de erken İsrail hukuk ve geleneğinin temel prensiplerine vücut veren kararlar veya hükümler için plural olarak kullanılır.), *eduth*, *mişvah pikkud*, ve Persçe'den geçen *dath*.

1 J. G. Frazer, *Folklore in the Old Testament*, New York, 1923, s. 350.

LXX'ler (veya Septant metni. M.Ö. 3. yy. da İbranice Ahid'in Grekçe çevirisi) 'torah' kelimesini Grekçe *nomos* olarak karşılar.

Mamafih İbrani hukuku yalnızca yazılı kaynaklara dayanmaz. Belki de erken İbrani döneminden itibaren şifahi gelenek oldukça revaçta bulunuyordu. Tevrat'ın bile erken dönemlerde yazıya geçirilmeyip, daha kutsal olan (tıpkı Hindistan'da Vedalarda olduğu gibi) şifahi gelenek vasıtasıyla devredildiği bilinmektedir. Erken dönemlerde şeriate ya da hukukdan bahsedildiğinde yazılı bir hukuk değil peygamberler veya rahiplerin tanrı adına verdikleri şifahi gelenekler kastedilmektedir. Şifahi hukuk İbrani literatüründe *dabhar ham masur lebh* (kalbe bırakılan şey) adını alır².

2) İbrani Yasaları :

İbrani hukukunun temel kaynağını Pentetök veya Tevrat'taki yasalar teşkil ettiğine göre böyle bir çalışmada Eski Ahid'in başka kitaplarına pek ihtiyacımız kalmayacağı açıktır.

Pentetök'ün en eski ve İbrani patriarklarına kadar uzanan yasalar kodu 'Ahid Kitabı' denilen, Çıkış XX, 22 - XXXIII'ü kapsayan kısımdır. Ahid Kitabı E nüshasına ait olup, Kuzey İsrail'de M.Ö. 7. yy.'dan daha erken yazıya geçirilmiş değildir.

Bunun yanında arkaik bir yasa kodu da 'Küçük Ahid Kitabı' denilen Çıkış XXXIV, II - 27'i kapsayan koddur. Yahvist nüsha içinde olup M.Ö. 9. yy. civarında Yudea'da kayda geçirilmiştir.

Fakat bu yasalar ana metne sokuşturulmadan önce bağımsız olarak mevcuttular³.

Çıkış kitabında On Emir'in arkasından 'Ahid Kitabı' gelir. Ahid Kitabı'nın form yapısı yakın doğuda çok yaygın olan ahlaki yasama ile ilişkili konuları içerir. 1902'de Hammurabi kodexinin yayımlanmasından sonra Ahid Kitabı'nın Sami yasalarla ilişkisi net bir şekilde ortaya çıkarılmıştır. Mesela Çıkış XXI. 36'daki «ve eğer bir adamın öküzü komşusunun öküzünü incitirse ve o da ölürse, o zaman diri öküzü satıp parasını paylaşacaklardır ve ölü hayvanı da paylaşacaklardır.»

² *Jewish Encyclopedia*, «Law», New York, C. VII, s. 644 (tarihsiz).

³ Frazer, 353.

Bu geleneğin Eşnunna'da geçerli olduğu bilinmektedir.

Ahid Kitabı'nda cezalar genel olarak iki ana hüküm etrafında toplanır. Semitiklere has kısasa kısas ve Sümer veya Hind-Avrupalılarda görülen kaybın malla telafisi.

Genel olarak Ahid Kitabı ilk kralların ve hakimlerin döneminde geçerli olan patriarkal İbrani yasalarını yansıtır. Hırsızlık, anne-babaya karşı gelme, büyücülük ve falcılık, zina, insan öldürmekle aynı müeyyideyi gerektiren suçlardır.

Küçük Ahid Kitabı da aynı forma sahip olup daha eski bir patriarkal geleneğin ürünüdür.

Pentetök'te bu iki koddan başka ayırtedilebilen üçüncü bir koddaki Tesniye Kodu'dur. Giriş ve kapanış bölümleri hariç bugün elimizdeki Tesniye kitabını teşkil eder. Modern kritikler genelde Tesniye kodunun M.Ö. 621 yılında Kudüs'te tapınakta bulunan 'kanun kitabı' olduğunu kabul ederler. Tesniye kodu o zamana kadar gelen geleneksel yasaların bir kısmını sistemli bir hale dönüştürdüğü için önemlidir.

Pentetök içerisindeki bir diğer erken kanun kodu da On Emir'dir. Tevrat içerisinde iki ayrı yerde bulunur. Çıkış XX, 2-7 ve Tesniye V, 6-21. Her ne kadar bu iki versiyon arasındaki farklar önemsizse de (Çıkış XX, II karşı Tesniye V, 15. Çıkış XX, 17 karşı Tesniye V, 21), bu, iki On Emir'in Musa'dan sonra değiştirilmediği düşüncesini doğurmaz.

On Emir Rabbin kendini belirtiş ile açılır: 'Ben Yahweh, Rabbinizim, sizi Mısır'ın dışına çıkardım ve kölelikten kurtardım (Çıkış XX, 2 ve Tesniye V, 6). Buradaki müeyyideler Önyasya'da yaygınca görülen covenant formunu yansıtır. Orjinal formuyla On Emir oldukça kısa cümlelerden oluşuyordu. J kaynağına göre (Çıkış XXXIV. 1-28) Yahweh bu primitif dekalogu (on adet emir) Musa'ya dikte ettirirken görünür. Daha geç bir gelenek ise (ya E ya da P kaynağı) 'On Cümle'yi bizzat tanrının kendisinin yazdığını söyler. (Çıkış XXXI, 18). Tesniye'ye göre bu kitaptaki bütün emirler Musa'ya Yahweh tarafından doğrudan verilmiştir. Çıkış XXV ve XXXV'deki geç Rahipler tradisyonu ise (M.Ö. 400

civarı) Çıkış, Levililer ve Sayılarda bulunan bütün yasaların Musa aracılığıyla Rab'dan doğrudan vahy yoluyla alındığını söyler⁴.

Bütün bunlardan anlaşıldığı kadarıyla Tevrat içerisinde İbrani yasalarına ait dört ayrı kod korunmuştur. Bu dört kod M.Ö. 1700'lere kadar çıkan İbrani yasalarının otantik nüshaları sayılabilir.

İbrani Yasaları ve Eski Önasya Yasaları. Paralellikler :

Eski Mezopotamya'da (Hitit hariç) yedi büyük kanun kodundan ilk dördü, Urugakina, Urnammu, Ana İttisu ve Lipit İştur Sümer geleneğindedir. Eşnunna, Hammurabi ve Orta Asur kanunları da Semitik kodexlerdir.

Sümer yasalarında tıpkı Hind-Avrupa geleneğinde olduğu gibi kısasa kısas geleneği yoktur, mal veya herhangi bir karşılık ile kaybı telafi etme vardır. Bu gelenek kabile hukukunun primitifliğini aşar ve şehirli hukuktur. Küçük ve takasa dayalı ekonomiden ziyade geniş bir ekonomik örgütlenmenin sonucudur. Hierarşik bir sosyal düzeni yansıtır.

Sümer yasalarına göre kaçan kölelere verilen ceza para veya mal bedeli cezasıdır, Hammurabi kodexine göre ise aynı suçun cezası ölümdür. Sümer hukukuna göre efendisinin kendi üzerindeki hakkını tartışan kölenin cezası satılmak iken, Hammurabi kodexine göre kölenin kulağı kesilir. Zina Sami geleneğinde ölüm cezasını gerektirirken Sümer hukukunda boşanmayı bile gerekli kılmaz.

İbrani hukuku da pekçok yönüyle bedevi, göçebe ve kabile dünyasına dayalı olarak primitif nitelikteki genel Sami yasalarını yansıtır. Özellikle Eşnunna ve Hammurabi kodexleri ile İbrani yasaları arasında pekçok benzer motifler vardır. Bunun yanında Nuzi'de son zamanlarda bulunan metinlerdeki evlatlık alma hukuku ile ilgili yasalarda İbrani yasaları ile paraleldir.

Tevrat'ın Tekvin kitabında yansıtılan yasal ve sosyal gelenekler M.Ö. 2. binde Kuzey Batı Mezopotamya'da bulunan materyal-

⁴ *Encyclopaedia of Religion and Ethics*, «Law», London, 1990, C. VIII, s. 823.

lerle kıyaslandığında verimli sonuçlar vermektedir. Kendisine çocuk veremeyen ya da kısır bir karısı olan kişinin evine mirasçı olarak adaptasyon yolu ile evlatlık alabilmesi (Tekvin XV, I-4 ve XXIV, I-2), böyle bir evladın eski karıdan bir çocuk doğması halinde bile bazı haklarını kanunlar ile güvenceye almış olması (bu hak mirasın evlatlık çocuğa da mal verilmesini içerir) kısır bir kadının kocasına doğurabilen bir başka kadın alması için izin vermesi (İbrahim Sara'nın Hacer'i alması), ev tanrılarının mülkiyetinin ilk doğan çocuğa verilmesi (Tekvin XXI, 19 ve XXX, 35) gibi bazı yasal düzenlemeler 'Çıkış' öncesi geleneği yansıtmaktadır. Bu yasalar aynı zamanda İbranilerin Kuzey Batı Mezopotamya halkları ile de ilişkilerinin olduğuna delalet eder. Bunlar gözönüne alındığında İbranilerin henüz yerleşime geçmeden önce bir legal düzenlemeye sahip olduğunu gösterir. Yahudiliğin de ana prensiplerini çeren bu düzenlemeler doğrudan kabilenin çıkarını korumaya yönelik olup sözleşme niteliğindedir.

Kabilenin çıkarını korumaya yönelik legal düzenlemelerin başında kan intikamı veya kan davası gelir. Bu doğal yasa kabilenin üyelerinden birinin kaybedilmesi halinde, kabilenin dağılımını önlemek ve istikrarı sağlamak (İbranicede selamet anlamında, *şalam*) tezi üzerine temellenmiştir.

Grekler ve Saxonlar gibi Hind-Avrupalı kabilelerde görülen öldürme olaylarını para cezası ile telafi etme geleneği hiçbir Sami kavminde yoktur. Sayılar XXV, 31'den anlaşıldığı kadarıyla bu gelenek İbraniler arasında yasaklanmıştır. Başlangıçta maktulun katledilmesinin intikamı onun en yakını tarafından alınırken, İbranilerin Kenan'a yerleşmesinden sonra Babilonya yasalarında da görülen, krali mahkemenin cezai işlemi icra etmesi fenomeni ile karşı karşıya kalıyoruz. Muhtemelen İbraniler bu geleneği Kenan diyarında edinmişler. Bu geleneği en net biçimde Suriye'de M.S. 5. yy'a ait bir Süryo-Roman kanun külliyatında buluyoruz. Bu manuscriptlere göre intikam alma görevi üzerine düşen kişi bizzat müeyyidenin gerçekleşmesini sağlayamaz, ancak suçluyu yetkililere teslim edebilir⁵.

5 *Encyclopaedia of Religion...*, «Blood-Feud», C. II, s. 733.

Ahid Kitabı'nda Babilonya ve İbrani hukuku arasındaki paralel noktalardan biri de, oldukça arkaik bir terim olan ve Çıkış XXI, 22'de ortaya çıkan 'hakimler' (pelilim) kelimesidir. Pelilim I. yüzyıldaki Yahudi Sanbedrin'in veya mahkemenin çok arkaik biçimidir. Bu kelime Eski Ahid'de sadece üç arkaik pasajda geçer ve kullanımı erken tarihlerden itibaren terkedilmiştir. Mamafih bu kelime M.Ö. 19.yy'dan itibaren Kapodokya'dan gelen Asur metinlerinde ortaya çıkar ve buradaki anlamı Ahid Kitabı'nda geçen anlamın aynısıdır. Muhtemelen bu kelime İbranilere Kuzey Suriye bölgesinde yaptıkları seyahatler esnasında geçmiştir⁶. M.Ö. 10. yy. civarında vuku bulduğu sanılan bu seyahatler esnasında pekçok göçebe İbrani'nin Batıya göçtüğü biliniyor. Muhtemelen Çıkış XXI, 2'deki kölelik ile ilgili yasalar da bu etkilenmenin bir sonucudur.

Samuel Iwry son zamanlarda Ahid Kitabı'nın muhtelif yerlerinde geçen ve 'bulunan' diye yanlışça çevrilen İbranice *nimsa* kelimesinin gerçekte bir eylemde 'yakalanmak' anlamına geldiğini ve Babil ve Hitit yasalarında aynı kavramın mevcut olduğunu göstermiştir. Orjinalde İbranilere has olmayan bu kavramın doğru kullanılışını, Iwry Kumran'ın 'İlk İşaya Yazması'nda kelimeyi tespit etmesiyle ortaya çıkarmıştır⁷.

Geç İsrail geleneği tarafından yanlış anlaşılan bir başka önemli ifade de, yüklü bir eşeğin yolda düşmesi veya yolunu şaşırması esnasında herhangi birinin onu bulması halinde yapılması gerekli olan bir yasal maddede bulunur (Çıkış XXIII, 5). Burada satırın sonundaki ifade şudur: 'Ona (eşeğe) *yardım edeceksin*'. Ugarit epiklerinde aynı kelimeyi İbranice *zb*, Ugarit *db*, *eşeğin yükünü düzeltme* anlamında buluyoruz⁸.

Eski İbrani hukukunda anlaşmalarla ilgili yasal maddeler Mezopotamya hukukundaki maddeler ile çok benzeşir. İbranicede ahid için kullanılan iki eski kelime vardır. Berit (bu kelimeyi M.Ö. 12.yy'dan itibaren Mısır textlerinde Semitik bir ödünç kelime olarak birta şeklinde görüyoruz. Muhtemelen Akadca *birtu* (pranga)

6 W. F. Albright, *Yahweh and the Godsof Canaan*, London, 1968, s. 90.

7 A.g.e., s. 90.

8 A.g.e., s. 91.

kelimesi ile ilişkilidir. Arapça'daki berat (mutabakat) kelimesi de buradan gelir.) ve *edut* (şimdiye kadar 'şahit olma' diye çevrilen fakat berit'in sinonimi olan bir terim.). Bu kelimeler aynı İbraniler arasında kullanıldığı ahid anlamıyla M.Ö. I. binin başlangıcında Aramiler ve Asurlular arasında da kullanılmaktaydı. İbraniler arasındaki ahid kavramı ise çeşitli şekillerle M.Ö. 15. yy'dan itibaren Anadolu ve Suriye'deki arşivlerden bildiğimiz bir şeydir⁹.

İbrani yasaları ile Hammurabi kodexi arasında bir ilişkinin varlığına delalet eden net benzer noktaların en önemlileri ise şunlardır : Tesniye XIX, 18'e göre başkası aleyhinde şahitlik yapan birinin cezası, onun mazluma yapmayı düşündüğü ihanetin aynıdır. Bu geleneğin Babilonya'da hüküm sürdüğünü ve kodexde geçtiğini biliyoruz. Levililer XX, II ve Tesniye XXII, 22'de zina halinde yakalanan canilerin öldürülmesi cezası konusunda Hammurabi kodexi ile tam olarak uyuşur. Çıkış XXI, 23-25 ve Tesniye XIX, 21'de geçen kısasa kısas uygulaması Hammurabi kanunlarındaki 'göze göz' misillemesinin aynısıdır¹⁰.

İbrani hukuku ile kuzey Mezopotamya gelenekleri arasındaki en yakın münasebet de M.Ö. II. binde bir Hurri şehri olan ve içinde bolca Hapiru bulunan Nuzi'de kurulur. Hapiruların bir etnik topluluktan ziyade sınıfsal bir birlik olduğunu kabul edenlerin dışında kalan bazı bilim adamları Hapiruları Hurrilerin ayak işleri ile ilgilenen bir cemaati olduğunu savunurlar. Bu durumda da İbranileri Hurrilere bağlamak gibi bir sonuca ulaşılabılır. Bu bağlantı doğru olmamakla birlikte Hapirular ve Hurriler İbrani hukukuna oldukça derinden etki yapmıştır. Bu etkilerden en belirginleri şu şekilde sıralanabilir.

1) Nuzi'de iki tip miras alma veya devretme geleneği vardır. Doğrudan öz çocuğun aldığı miras ve dolaylı, adoptasyon yolu ile alınan adoptif oğulun aldığı miras. Adoptif oğul veya evlatlık ailenin çocuğu olmaması dolayısıyla aile büyüklerinin bakımını sağlamak üzere alınır. Bu çocuk evin mirasçısıdır. Evlatlık kız veya erkek olabilir. Nuzi metinlerinde *ana warduti* adını alan bu gelenek özellikle Hapirular arasında oldukça yaygındır. Adoptif bu

9 A.g.e. ,s. 92.

10 J. Finegan, *Light From the Ancient Past*, New York, 1953, s. 49.

hizmete isteyerek girmektedir (ana ramanisu). Fakat Nuzi'de bu işi yapan Hapirular özellikle başka yerlerden gelen gruplardır ve bu işi ticaret haline dökmüşlerdir. Dökümanlara göre bu legal müessesenin adı *bit kili*'dir ki biz bu kurumu *beyt* adı ile Eski Ahid'de Tesniye XV, 6-XXIV, 10, Yoel II, 7 ve Habakuk II, 6'da buluyoruz. Yine buradaki evlatlık alma müessesesi aynı şekilde Tekvin XV, 2-3'de net bir şekilde geçer. Burada Hz. İbrahim bir döle sahip olmadığı için mirasçı olarak bir evlatlık alır. Eliazer onun mirasçısı olur. Yine Çıkış XXIX, 31'e göre Laban çocuğu olmadığı için Yakub'u evlatlık olarak alır kızları Leah ve Raşel'i ona verir. Bu hikayede geçen ve Nuzi ile ortak bir noktada bir nevi ev tanrıları sayılan *terafim*lerin ilk doğan çocuğa verilmesidir.

2) Huri hukukuna göre adoptif oğuldan sonra ailenin bir çocuğu olursa ikincisi ana mirasçı olur. Nuzi de yaygın olan bu evlatlık alma hukuku aynı şekilde Tekvin XV, 4'de geçer.

3) Hurriler arasında konkubin geleneği Tekvin XVI, 1'de aynen mevcuttur. (Herne kadar konkubin geleneği Hammurabi kodexinde 146. maddede geçiyorsa da burada konkubinlik sadece rahibelerin uyguladığı birşeydir. Nuzi'de böyle bir kısıtlama bulunmaz.)

4) Doğum hakkının satılışı veya transferini Nuzi'de bir dökümanda görüyoruz. Buna göre bir oğul haklarını üç koyun karşılığında kardeşine satmaktadır. Aynı gelenek Tekvin XXV : 31-34'de mevcuttur.

5) Tekvin XXVII, 2'de görülen ölüm yatağı kutsaması ve mirasın bu şekilde devri Nuzi'de de vardır.

6) Çıkış XXI, 2-6'da bir İbraninin kendini isteyerek köle yapması geleneğini, Nuzi'de kendini defalarca köle yapan ve mal sahibi olan kölelerin varlığından biliyoruz.

7) Levililer V, 15; XXV, 35-34 yasaları da Nuzi yasalarıyla doğrudan ilişkilidir¹¹.

11 Benzer noktalar hakkında geniş bilgi için bkz., *Encyclopedia Judaica*, «Nuzi», Jerusalem, tarihsiz, C. 12, s. 1280-90.

Yasaların bu benzerliğinin yanında İbrani yasaları ile Önasya kanun kodexleri arasında form bakımından da benzerlik vardır. Yasalar giriş, metin ve bir epilogdan oluşur. Bu form Lipit İhtar ve Hammurabi kanunlarında iyice korunmuştur. «Ahid Kitabı»nın muhtevasına en yakın kod Eşnunna ile Hammurabi kodexleridir. Buradaki bütün maddeler «eğer» (ki) ile başlar ve «şayet» (im) ile emirler sunulur. Aynı şekilde Sümerce'de tukumbi, Akkadca'da summa, Hititçe'de takku kelimeleri tüm yasalarda kullanılan ilk ifadelerdir. Eski Ahid yasaları bu form üzerine oturmuştur.

Buraya kadar sıralanan paralelliklerden anlaşıldığı kadarıyla otantik İbrani yasaları genel olarak Kuzey kaynaklıdır. Nuzi ile İbrani yasalarını bağlayan benzerlikler, dönemin yaygın geleneklerinden daha özeldir. Mesela konkubin geleneği bütün Önasya'dan farklı olarak Nuzi ve Tekvin'de kendine has özelliklere sahiptir. Muhtemelen Apiru adı ile ortaya çıktıkları andan itibaren göçebe olarak dolaşan İbraniler Kuzey bölgelerinde yaptıkları seyahatleri sırasında bu geleneklerin çoğunu benimsediler. İbrani-lerin İsrail'e dönüşmesi sırasında bu yasaların çoğu elde tutulmakla birlikte, İsrail'in Yahudi haline dönüşmesinden sonra pek çok yasa revizyona tabi tutuldu ve çoğu ortadan kayboldu.

